

...Хамадон томон юриш бошланиб, жанг кизгин паллага кирганда ибн Синонинг дарди яна кайталаб, мадори кочди. Улуг хаким энди кучдан колганини ва касалликни даф килолмаслигини англаб, ўзини-ўзи даволашни тўхтатди...

Тиб илмининг энг юкори чўккисига чиккан ибн Сино ўз фаолияти давомида минглаб беморларни даволаган, жуда кўп беморларни ўлим исканжасидан олиб колган бўлса-да, ўзига келганда ожизлик килди... Абу Али ал-Хусайн ибн Абдуллох ибн Али ибн Сино гарчи Бухоронинг кичиккина Афшона кишлогига тугилган бўлса-да, вақт ўтиб унинг довруги оламни тутди. Асли Хоразмлик бўлган ва Бухорода яшаб ижод килаётган ан-Нотилийга шогирд тушиши унинг ибн Сино бўлиб доврук таратишига сабаб бўлди. У хатто устозидан ҳам ўзиб кетди. Бу хакида хакимнинг ўзи: «Нотилий кайси масалаларни мендан сўрамасин, мен у масалани ундан кўра дурустрок тасаввур килардим. Нихоят ундан мантикнинг юзаки масалаларини ўқидим, лекин мантикнинг нозик томонлари унга номаълум эди», дея ёзганди.

Ибн Сино гарчи Бухоро амири Нух ибн Мансурни даволаб, катта эъзозу эхтиромга сазовор бўлган бўлса-да, Сомонийлар давлати кулаб, Бухорои шарифни Корахонийлар эгаллагач, 1005 йилда Хоразмга келади. Шу тарика у давр талотўплари ва сиёсий ўзгаришлар боис илму ижод учун тинч ва баркарор хаётни истаб, 1012-1014 йилларда Журжонда, 1014 йили Райда, 1015-1023 йилларда Хамадон ва сўнгра Исфaxonда мухожирликда яшади. Ибн Сино кўп йиллар мусофирликда хаёт кечирган бўлса-да, оддий халк вакиллари-ю хукмдорларни бирдек даволагани учун юксак эътибор топиб, эъзоз ва хурматга сазовор бўлди.

Давр талотўплари ва сиёсий фитналар боис муттасил кўчиб юргани, турли хил касалликларни даволаш, тажрибалар ўтказиш, тахлиллар асосида асарлар ёзиш учун кўп тунларни уйкусиз ўтказгани сабабли, мутафаккир хакимга рохату фарогат ёт эди. Хатто Хамадонда яшаётганида фитна туфайли амир аскарлари ибн Синонинг уйига бостириб кириб, молу мулкани талон-тарож киладилар ва амир Шамсуддавлдан буюк хакимни ўлдиришни талаб этадилар. Натижада, вазият ўнгангунича ибн Сино ибн Дахнух деган кишининг уйида кирк кун яшириниб ётишга мажбур бўлади. Бошка бир сафар эса (яна сарой ўйинлари боис) ибн Сино Фараджон калъасида маълум муддат камалиб ҳам ётади. Буларнинг бари улуг хакимнинг соглигига салбий таъсир ўтказмай колмаган...

1035 йилда Исфaxon амири Алоуддавла билан Тошфаррош ўртасида уруш бўлиб турган паллада ибн Синони каттик санчик тутиб колади. Буюк хаким тезда ўзини даволашга киришиб, кунига саккиз марталаб ўзига ўзи хукна (клизма) кила бошлайди. Жанг бўлиб турган шахарда осойишталик бўлармиди! Даволаниш учун кулай бўлмаган жойларда килинган хукна натижасида ибн Синонинг ичаклари яллигланиб кетади.

Ўз соглигини ўйлаб ибн Синони хамиша ёнида олиб юрадиган амир Алоуддавла хакимнинг касаллигига бепарво карайди, ибн Синони бетоб холида ҳам икки йил давомида ўз сафарларида бирга юришга мажбур килади. Бу вақт ичида хакимнинг дарди кучайиб кетган, ичаклардаги ўткир яллигланиш натижасида санчик ва огриклар зўрайиб, ахволи анча ёмонлашган эди. Ибн Сино зўр бериб ўзини даволашга уринади, аммо...

Ал-Жузжоний шундай ёзиб колдирган: «...Хатто бир гал хукна килинадиган нарса ичига икки дона карафс уруги аралаштиришни буюрди. Бу билан у санчик пайтида пайдо

бўладиган корин дам бўлишини йўк килмокчи бўлганди. Уни даволаётган табиблардан бири хукнага ишлатиладиган аралашмага карафс уругининг беш дирхам вазндагисини солиб юборибди. Бу табиб даво асносида атайлаб шундай килдими ё янглишиб қолиб дорини кўп солиб юбордими - буни мен билолмадим, чунки бу иш бажарилаётган пайтда иш устида бўлмаган эдим...»

Бу «янглишиш» буюк ҳакимнинг дардини зўрайтириб юборди, унинг ахволи янада огирлашди. Шунда ҳам согайишдан умиди сўнмаган ибн Сино ўзини даволашга зўр бериб интилар, аммо табобат коидаларига ҳар қанча риоя қилиб яшаган бўлмасин, қочқинлик ва қамқанда кечган йиллар, тинимсиз меҳнат, ижод туфайли тунни тонгга улашлар натижасидаги уйқусизлик, ҳасадгўйларнинг қирдикорлари туфайли тортилган азоб ва толиқишлар унга салбий таъсир ўтказиб бўлганди.

Ал-Жузжонийнинг ёзишича, ибн Сино касал бўлиб ётган ўша кезларда унинг хизматкорларидан бири ичиладиган дориға кўп миқдорда афюн қўшиб беради. Буни ибн Сино сезмай ҳам қолади. Бу ҳолатнинг сабабини Абу Убайд ал-Жузжоний шундай изоҳлайди: «...Бундай хиёнатнинг сабаби - ўша хизматкорнинг ибн Синога тегишли анчагина маблағни ўмарганида эди. Агар у тузалиб кетгудай бўлса, хизматкор ўз қилмишининг ошқор бўлишини ва оқибатда жазоланишини билиб, буюк ҳакимнинг ўлишини истаган эди».

Афюндан сўнг ахволи беҳад огирлашган ибн Синони Ҳамадонга олиб келадилар. Қуланж ва тутқанок тутиши натижасида ахволи баттар огирлашиб бораётган ҳаким барибир яшашдан умидини узмаган, ўзини ўзи даволашга уринар, бу муолажалар таъсир қилиб гоҳида анча тетиклашиб қолар, баъзида эса хатто ўрнидан туришга ҳам мажоли келмасди. Нихоят, у бутунлай қучдан қолганини ва касалликни даф қилолмаслигини англаб, ўзини-ўзи даволашни тўхтатди.

Жузжонийнинг ёзишига кўра, ибн Сино: «...Энди бундан буён муолажа фойда бермайди», деган...

Тиб илмининг султони, буюк мутафаккир аллома ибн Сино ҳазратлари 1037 йил рамазон ойининг биринчи жумасида - 24 июн куни Ҳамадон шаҳрида вафот этди. Ўшанда у бор-йўғи 56 ёшда эди.

Муаллиф: Умид БЕКМУХАММАД